

Pratarmė

Endriejāvas yra Klaipėdos rajono miestelis, išikūres prie senojo Žemaičių plento ir Vilniaus–Klaipėdos greitkelio ant kalnagūbrio, kurio šiaurinėje dalyje telkšo endriejaviškių pasididžiavimas – Kāpstato ežeras.

Miestelis savo kilme nėra senas. Jo pavadinimas kilęs iš Kapstatų (Vaitkaičių) dvarelio, vėliau pavadinto Endriejavū, savininko Andriejaus Radzevičiaus – pirmosios bažnyčios statytojo asmenvardžio. Dauguma archyvinių šaltinių pirmosios Endriejavo bažnyčios įkūrimą sieja su 1780 m. pastatyta medine bažnyčia ir vadina ją pirmąja, tad 2010-aisiais, šios knygos išleidimo metais, minimos pirmojo Endriejavo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 230-osios metinės.

Endriejavo kraštas nuo seno buvo miškingas. Jo apylinkėse yra žinomi du piliakalniai. Tai Žvagiūnių piliakalnis, kuris taip pat yra aukščiausia Klaipėdos rajono vieta, iškilęs 148 m virš jūros lygio, ir Norgėlių piliakalnis su kapinynu, dar vadinamas Mataičių, Vytauto kalnu, stūksantis prie Šalpālės upelio. Archeologo dr. Gintauto Zabielos apibendrinti žinomi ir naujai pateikti archeologiniai duomenys liudija, kad Endriejavo apylinkės akmens ir geležies amžių laikotarpiais gyventos tankiai.

2010-aisiais minima Žalgirio mūšio pergalės 600 metų sukaktis primena, kad po šios garsiausios lietuvių istorinės pergalės sudaryta Melno taika (1422) net pusę tūkstantmečio – iki pat 1919-ųjų buvo padalijusi tą pačią lietuvių (žemaičių) tautą dirbtine imperijų siena, kuri suformavo tam tikrą kultūrų atskirumą.

Nuo 1837 m. miestelis su apylinkėmis priklausė Rietavo Oginskiams. Iš ten sklido ūkininkavimo, miškų tvarkymo naujovės. Dvaro kultūrinio gyvenimo atgarsiai – dūdų orkestrų koncertai, vaidinimai – turėjo įtakos gyventojų kultūrinei raidai.

Darbštūs endriejaviškiai triūsė, augino ir mokė vaikus, neužmiršo savo krašto kultūrinio palikimo. Todėl nuo XIX a. pabaigos iki XX a. vidurio gausu iškilių endriejaviškių, baigusiu mokslus, pasirinkusių kunigystę, tiksluosius mokslus, kitas profesijas. Ši mokslo, kultūros šviesos siekimo tradicija ir noras susivokti, kas mes, kuo mes turtingi, sutelkė gražiam darbui rengti monografiją apie Endriejavą. Sulaukę garbių kraštiečių – Antano Ruškio, Petro Dirgėlos, Elenos Adomavičienės, Laimutės Šunokienės, Eugenijos Selskienės, Antano Žemgulio, Algirdo Ruškio ir kitų pritarimo ir prisidėjimo 2004 m. rugpjūčio 2–11 d. surengėme „Versmės“ leidyklos būsimo „Endriejavo“ monografijos straipsnių autorių ekspediciją į Endriejavą ir jo apylinkes. Ekspedicijos

metu surengėme seminarą draustosios lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo šimtmečiui (1904–2004) paminėti. Neatsitiktinai šioje knygoje publikuojamas pluoštas originalių Kazio Misiaus, Tomo Petreikio, Algirdo Antano Gliožaičio ir kt. straipsnių apie knygos kultūrą, knygnešius Endriejavo apylinkėse, Žemaitijoje.

Monografijoje, kaip ir kitose serijos knygose esančiuose šešiuose – gamtos, istorijos, etninės kultūros, kalbos, tautosakos, išymių žmonių – skyriuose yra 106 straipsniai, kuriuose 61 autorius išsamiai pristato buvusio Vakarų Žemaitijos Endriejavo valsčiaus gamtą, istoriją nuo seniausių laikų, tradicinę kultūrą, kalbą, žodinių palikimą. Pirmą kartą plačiau apžvelgiama valstietiškos knygos kultūra, knygnešių laikmetis, istoriniai kaimai, atskiros giminės. Skaitytojas ras duomenų apie Endriejavo parapijos ir miestelio įkūrimą XVIII a. pabaigoje. Daug dėmesio skirta XX a. įvykiams, pasauliniams karams, Abingdōs tragedijai, pokariui, taip pat šio dabartinio Klaipėdos rajono miestelio ir jo apylinkių šiandienai. Straipsniai gausiai iliustruoti brėžiniais, piešiniais, fotografijomis. Knygoje pateikiama daug iki šiol visuomenei mažai žinomų Lietuvai nusipelnusių endriejaviškių biografijų.

Gamtos skyrių dalykiškai redagavo ir tvarkė Antanas Žemgulis, kalbos – dr. Algirdas Ruškys, tautosakos – nepakeičiamas šios srities specialistas Povilas Krikščiūnas, didžiausius etninės kultūros, išymių žmonių, istorijos skyrius – Virginijus Jocys, Antanas Žemgulis, Kazys Misius.

Monografijoje pristatoma dabartinio Endriejavo kultūrinio ir ūkinio gyvenimo (2004–2009) panorama. Apie ūkininkus rašo Virginija Lapienė, apie seniūniją – Laimutė Šnokienė, apie Klaipėdos rajoną kalba mero pavaduotoja Rūta Cirtautaitė. Iš čia išvardintų ir nepaminėtų autorių bei talkininkų jautėme dalykišką palaikymą, padaršimą ir paraginimą. „Endriejavo“ knygos maketą skaitė ir pastabas bei pastebėjimus netikslumus susakė atsakingi rajono savivaldybės administracijos darbuotojai.

Didelis būrys autorių, pripažintų savo srities specialistų istorikų, architektų, etnologų, kalbininkų, gamtininkų, parašė vertingus, gausiai iliustruotus, šaltiniais pagrįstus straipsnius, kurių dalis yra moksliniai. Grupė Endriejavo vidurinės mokyklos mokytojų aktyviai rinko istorinę medžiagą apie mokyklą, miestelį, bendruomenę. Daug prie šios knygos parengimo prisidėjo Endriejavo metraštininkas mokytojas Antanas Žemgulis, kuris yra ir vienas šios knygos autorių bei sudarytojų. Monografijai daug įvairios medžiagos pateikė kraštiečiai Juozas Beniulis. Skaitytojai taip pat susipažins su gausiu bibliofilo Kazio Grikšo kūrybiniu palikimu.

Už nuoseklią Endriejavo parapijos raidos apžvalgą, iliustracijas kitomis temomis ir konsultacijas dėkoju istorikei Janinai Valančiūtei. Karolinai Masiulytei-Paliulienei dėkingas už gausias istorines nuotraukas. Prie Endriejavo knygos estetinio pavidalo, temų įvairovės pastabomis ir dalykiniais patarimais daug prisidėjo dailininkas edukologas Kazys Kęstutis Šiaulytis. Už geranorišką ir dalykišką pagalbą tariau ačiū Gargždų krašto, Rietavo Oginskių kultūros istorijos, Raseinių krašto istorijos muziejams ir jų darbuotojams bei Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešajai bibliotekai.

Už bendrą daugiametį darbą rengiant šią knygą, sugaištus ilgus vakarus ir savaitgalius dėkoju kalbininkams Gražinai Indrišiūnienei, Rasai Kašėtienei, Albinui Masaičiui, maketuotojoms – Sigridai Juozapaitytei, Violetai Barkauskaitei, tekstų rinkėjai Gabijai Bruzgytei, leidyklos vadovui Petru Jonušui, kolegoms Rimgailei Palkionienei, Tomui Petreikiui, Aušrai Jonušienei, Živilei Driskiuvienei, Gabijai Juščiūtei, fotografui Virginijui Skuodui ir kitiems prisidėjusiems prie knygos rengimo.

Virginijus Jocys